

HASAN - AGINICA :

Sam.

eslišno padajo debeli snežni kosmiči že lepo vrsto dni in se kopičijo v cela gorovja. Dali so materi zemlji tako debelo odejo, da jej bo kar prevroče pod njo, četudi vise od streh meterske in še daljše ledene sveče. Nemara imajo tudi v nebesih vojsko, da so kar čisto pozabili na nas uboge zemljane, ki kar ginemo v tem mrzlem beležu. — Mislite, da se more izpod strehe? Kaj še! vse je tako zapaženo s snegom, da se že skoro k sosеду ne vidi. Ozka sled, obdana od obeh strani z visokimi stenami snega, drži skozi vas. Kakor bi hodili po strelskem jarku. In če Medičev Francek, ki so ga s težavo okomatali in poslali k sosedovi teti po mleka, zagleda na drugem koncu sovražnika muhasto Banovo tele, tedaj pa hajd nazaj. Pa zbogom steklenica, denar, klobuk, vse.

Sicer se pa malokateri drobnoglavček prikaže na svetlo. Morda že še pokuka na pragu ali skozi okno, pa le za hip. Je že boljše in lepše pri topli peči, čeravno so ti naši neugnančki že več kot mesec dni privezani nanjo.

To vam je zelena dolenska peč, ki zavzema skoro četrtino sobe. Pa kakor je tudi velika, Lukanovim otrokom komaj zadostuje. Če posedejo na klop okoli peči, jih je polna. Če se spravijo na peč, jim je skoro pretesna. Kakor orgljice so, ampak neubrane. Uboga mamica — atek jim je na vojski kakor sedaj vsi — koliko ima truda, da nasiti osmero želodčkov. Pa če bi imeli kdaj zadosti! To ti venomer čivkajo kakor vrabčki. Lukanova mamica v srcu željno prosi skorajšnjega toplega solnca in zelene pomladi, da bi ti vrabčki zleteli na pisano trato. Tam skačejo, se igrajo in pozabijo na kruh. Kakor je tiha in nujna njena želja, vendar ni upanja, da bi se skoro izpolnila. Nebo je sivo ali belkasto ali črno. ali vse skupaj, saj se niti ne vidi zbog neštevilnih snežnih metuljkov in visi malo da ne prav nad Lukanovo streho.

„Kje je vendar svetlo solnce?“ bi vprašala Lukanova Tinka. „Kar nič več ga ni k nam.“ „Odromalo je v dalnje kraje,“ bi odgovorila mamica. „Le pridni bodite, pa se kmalu vrne!“ Tako ima mati Lukanova ves božji dan to čebljajočo deco na glavi. Ohladi se jej malo le tedaj, kadar pride kak vasovalec. Tega se razveseli mamica in nič manj tudi otroci.

Zato so tisto popoldne z veselim krikom pozdravili starega Frica, ki je po dolgem času zopet priromal s svojo „kajžo“. Fric je popoten

človek in ga vaščani ne poznajo drugačnega. Roma iz kraja v kraj, nikdar sit, nikdar lačen, ne žalosten, ne vesel. Vse imetje nosi s seboj v „kajži“, kakor so rekli ljudje nevelikemu zaboju z umetno zaprtimi vratici. Ta „kajža“ ga varuje prosjačenja. V njej ima raznovrstna kolesca, ploščice, žico in podobno, s čemer veže in krpa pohabljenе in raztrgane ude vaških ur. Kadar razstavi svojo ropotijo po mizi, puste otroci peč in vse drugo ter se nagnetejo okoli mize. Tu je pa tudi raznovrstnih reči za otroške oči. In če jim Fric pokaže še skrivnostno uro iz najskritejšega predalčka „kajže“, tedaj je njihovo veselje popolno. Bolj poslušnih in požrtvovalnejših gledalcev ne najde Fric potem več. Sredi mize postavi skrivnostno uro. Na njej sedi palček — migalček in kima z glavo ter pri tem udarja ob strešico nad seboj. V tej je pritrjen majhen svetel zvonček. Kadar palček pokima z glavo, tudi zvonček zabrni. Šestnajstero bleščečih očí je zamaknjenih v to čudo. Ne odvrnejo pogleda. Ves obražček žari, ne le oči, tudi čelo, nos, lica, brada in še posebno usta občudujejo to skrivnostno uro. Nemirno se premikajo na klopi, iztegujejo roke. Pa samo en pogled iznad Fričevih naočnikov in že izgine goreča želja na dno drobnega srčka.

Fric pa veže vaške ure. Cela vrsta jih stoji na polici in na mizi. Očiščene in popravljene obeša na steno, da jih mora zagledati vsakega prišleca oko. Svetijo se nasproti in tiktakajo kakor za stavo ter tako pojo hvalo svojemu mojstru. K tej slavi pripomorejo nemalo tudi mojstrovi naočniki. Nosi jih konec nosa ali na čelu. To se zdi nekoliko smešno, zlasti kačar še izpod ali iznad njih pogledajo malo ostre toda dobrohotne starčkove oči. Lasje so mu sivkastobeli, malo predolgi in neredni. Obraz je zložen v toliko gub in gubic, da če bi po njih šteli leta njegove starosti, jih ne bi mnogo manjkalo do sto. Vsa postava je nekoliko okorna, toda prikupljiva. In ker zna Fric otrokom pripovedovati marsikaj lepega, vaškim botram, tetam, strinam in kakor se jim že pravi v marsičem svetovati ter se tudi razume na uroke in bolno živino, se ga splošno razvesele, kadar ga zanese korak na Vrbovje. Marsikatera vaščanka mu stisne kak priboljšek, da si stari in onemogli želodec malo opomore za nadalnje trudno potovanje. —

Danes pa Fric ni tako dobrovoljen kot navadno. Izmučen je do skrajnosti, oči mu trudno begajo po kričečih otrokih.

„Za pet ran Kristusovih i kaj vas je prineslo v tem vremenu, stric!“ — stric so mu rekali vsi — je vzkliknila Lukanka in sklenila roki.

„To zimo bom sklenil, mati. Prišel sem po slovo,“ je dejal žalostno.

„Ajte, ajte! Trudni ste. Pogrejte se! Prinesem vam kaj gorkega, pa bo spet dobro.“

Ko se je pogrel in okrepčal, se mu je tudi vrnila prejšnja dobrovoljnost. Prijazno se je ozrl po otrocih, ki so obstali sredi sobe v polkrogu in ga radovedno gledali. Ni so se upali bliže, ker se ni pošalil z njimi kakor navadno.

„No, otročički,“ je dejal smeje, „ali me nič več ne poznate?“ Kakor bi električna iskra udarila v nje, so skočili vsi hkrati in ga obstopili.

„Flic Flic, ulo!“ sta vpila najmanjša dva.

„Le okoli peči posedite, malčki! Danes ne bomo odpirali „kajže“; preveč truden sem.“

Otrokom se je že nabrala šobica in to je stric najbrž zapazil, ker je rekel:

„Bomo pa jutri gledali. Kadar se pa preselim v druge kraje, vam bom pustil uro, da boste imeli spomin na strica Frica.“

Lička so se zopet napela in nasmeh je hušknil preko njih večjim otrokom pa vendar ni bilo vse prav, zato se je ojunačil Mirko: „Kam pa pojdete, stric?“

„Kam? Daleč od tu, v deželo, kjer je večna pomlad. Tam ni ne mraza ne vročine, ne dežja ne snega, ne boleti ne trpljenja. Tam bom mirno počival zadovoljen in srečen.“

„Kaj bi to, stric! Še ste močni. In mi in naši bolniki in naše ure bi vas pogrešali,“ mu je ustavila besedo Lukanka.

„Človek je kakor ptica,“ je odgovoril. „Ko nam prepeva, jo občudujemo in ljubimo. Kadar odleti drugam, kdo misli več nanjo, Pridejo druge in zavzamejo njeno mesto.“

„Le pustite danes delo!“ mu je branila dobra žena videč, da nekaj ogleduje „kajžo.“ „Počijte malo! In pa povejte nam rajši kaj!“

„O slabem vam ne bom pripovedoval, saj ga sami dovolj občutite. Dobrega pa ni danes nič na svetu.“

„Resnica. Pripovedujte nam pa o sebi!“ je bodrila mati Lukanova. „Prihajate in odhajate, imamo vas kakor za svojega, pa ne vemo, kdo ste in odkod.“

„Ne spominjam se rad svojega bridkosti polnega življenja, toda res je, pravico imate izvedeti, komu ste delili dobrote. Tudi vi, otročički poslušajte!“

Sedel je k peči, otroci okoli njega. Mati pa je primaknila stolček med okno in peč, da bi lahko slišala in poleg še videla šivati. Tiho je bilo v sobi. Starček je sklonil glavo ter zbiral spomine davno minulih dni. Nihče ni motil tišine, dokler ni izpregovoril Fric.

Nisem iz teh krajev. Moja zibelka je tekla na Krasu v prijetni rodovitni dolini, omejeni proti zahodu od častitljivega Nanosa.

Moja rojstna hiša je stala ob široki beli cesarski cesti. Prijazen in ponosen dvorec, belo pobeljen, krit z rdečimi žlebniki, trdna gospodarska poslopja, prelepa polja in travniki in temni gozd za njimi: vse to je pričalo o imovitosti mojega očeta. Jaz in sestra Danica sva skakala po prostranem vrtu, trgala sočno sadje, se podila po prašni cesti in dražila Čuvaja. Ali pa sva v topli sobici razstavljala mnogovrstne igrače in gledala pri oknu v zimsko pokrajino, po kateri je plesala in tulila burja. Pred šupo so nama naredili gugalnico. Tam so se zbirali otroci iz cele

okolice. Nekoč sem v otroški objestnosti gonil gugalnico tako zelo, da se je veriga odtrgala. Danica je padla zviška na tla in odtedaj ni bila več zdrava. Bolehala je nekaj let in neke lepe jeseni mirno zaspala. Od takrat se mi je vsiljevala misel, da sem jaz kriv njene smrti. Postal sem nemiren in neprijazen. Starši si niso mogli razložiti tega. Bali so se, da izgube še mene. Vodili so me k zdravniku. Ti so priporočali izpremembo zraka. Poslali so me k teti v Trst, kjer sem nekoliko hodil v šolo. Pestrost velikomestnega življenja in večno lepo morje sta name dobro vplivala. Oče mi je kupil školjkast, belo pobarvan čolnič. V njem sem se vozil s tovariši po morju ob tržaškem zalivu, kadar je večerno solnce zlatilo drobne valčke. Ob takih mirnih večerih je bilo morje kakor začarano. Valovilo je komaj vidno. Po valčkih se je prelivala zlata solnčna luč in se lomila na njih v vijoličasto, oranžno, rdečo, rumeno, modro in nebroj lepih barv. Kolika lepota!

Ozdravel sem, toda postal sem sanjar. Moral bi prevzeti po očetu obširno posestvo, toda ta posel ni bil zame. Moj oče je bil dober, tudi strog, a imel je to napako, da je bil prebhat. „Le pokonci glavo, sinko!“ je rekel. „Mi smo mi.“

Kako lahko bi me izšolal, pa to mu ni šlo v glavo, da bi njegovo posestvo ne imelo gospodarja. In kot tak, je mislil, mi ni treba hoditi v šole. „Imel boš dovolj,“ je rekel. „Da znaš le brati in pisati. Tudi jaz nisem hodil v šole, pa poglej, kakšen možak sem. Da imaš le kaj pod palcem.“

Vodil me je okoli, v Trst, Benetke, Reko, Opatijo, Ljubljano, Zagreb. Povsod je nastopal bahato. Meni je prijalo pohajkovanje, dela se nisem oprijemal resno. Mati, vedno pridna in skrbeča za hišo, je majala z glavo in karala.

„Pusti ga,“ ji je odgovarjal oče, „naj se malo razgleda. Bo že, ko pride čas zanj. Dokler sem jaz gospodar, ti ni treba skrbeti.“

O, mamica zlata! Koliko lepih trenutkov sem preživel ob tvoji strani!

Bili so najlepši v mojem življenju. Hodila sva ob poletnih večerih ali nedeljskih popoldnevih po drobni stezici za vrtom daleč noter v gozd in prijetno kramljala. Kako lepo si znala pripovedovati in učiti! Da si mi ostala ob strani skozi vse življenje, meni slabiču, bi bil postal drug človek. A izgubil sem te prezgodaj. —

Prišla je nesreča in namah izpremenila moje brezskrno življenje.

Oče se je večkrat vozil okoli po kupčiji. Od nekje je pripeljal domov črno kobilico, lepo toda muhasto živalco. On, kakršen je bil, jo je na vsak način hotel ugnati. Branila sva mu z materjo, pa ni nič pomagalo. In pri tem se je zgodila nesreča. Kobilica ga je sunila v trebuh tako močno, da je na tem umrl.

Kar čez noč sem bil gospodar. Toda kje naj se lotim, ko nisem veliko razumel in se prej brigal za nobeno stvar. Mati mi je pomagala, svetovala, me vodila. Povsod je morala biti: v hiši in na polju, v gozdu in v hlevu. Videlo se je že, kakor da bova spravila gospodarstvo v

pravi tir, ko naenkrat mati zboli. Pregrela se je, legla v posteljo in osmi dan umrla. Težka je bila ločitev, a govoriti ni mogla. Ostavila me je brez besede. Ljubil sem jo neizmerno, njena izguba me je zadela v živo. Divjal sem kakor brez uma po polju, travnikih in gozdu. Ali pa sem ždel v sobi in zamišljen postajal po hiši. Posli so me jeli izpraševati, ali naj to, ali naj ono. „Storite kar hočete,“ sem jim dejal, vesel, da me puste v miru. Kako so gospodarili, sem se pozneje prepričal.

To je trajalo nekaj mesecev. Naposled sem vendar prišel do treznega razmišljanja. Izpoznal sem, da tako ne pojde dalje. Treba se je resno lotiti dela. Ali doma ne. V svojem kraju me ni več držalo. Vsaka stvar v hiši, na vrtu in dvorišču, polje in gozd, vse me je spominjalo lepih brezskrbnih dni, dobre mamice, pa tudi moje lahkomiselnosti. Kar obstanka nisem imel več v svoji hiši. Zato sem vse skupaj prodal prvemu kupcu. To je bilo moje najnespametnejše dejanje. Pa takrat sem mislil le: proč, proč. Čim najdlje mogoče. V Ameriko torej.

Ko sem se vozil po širnem morju, ki sem ga že kot deček tako ljubil, se je vrnilo ravnovesje v mojo dušo. Sedel sem na krovu, zrl po nepregledni zeleno-modrikasti gladini in delal načrte. Da če bi me bila v New Yorku čakala mamica, bi se moji načrti najbrže uresničili. Tako pa mi je manjkalo nečesa, s čemer si tudi najubožnejši človek pomore naprej, manjkalo mi je življenjske sile, energije. Bil sem pač človek čuvstev, a ne tudi dejanj. Od majhnega navajen, da so drugi delali in skrbeli zame, sem bil v življenju neokreten in si nisem znal sam pomagati. Toliko sem kmalu izpoznal, da tudi v Ameriki ne lete pečena piščeta kar z neba v usta, temveč da jih je treba trdo zaslužiti, morda bolj trdo kakor doma. Iskal sem in iskal, pa nič našel. A denar je ginil. Prišel sem v roke ljudem, ki so se znali okoristiti z mojo neokretnostjo, pa tudi z mojim denarjem. Na njihovo prigovarjanje sem se udeležil z denarjem, kolikor mi ga je še ostalo, nekakšnih špekulacij pri nekem zlatem rudniku.

Nekega lepega jutra sem vstal milijonar, kakor so mi zatrjevali in glasno čestitali prav tisti ljudje. Denarja mi niso pokazali, češ, da je treba še nekaterih uradnih spisov in potrdil.

Prihajali so k meni v goste, napravljali sami pojedine ter slepomišili in hinavili okoli mene, da bi se bili skoro raztopili same ljubeznjivosti.

To ni dolgo trajalo. Kakor došlo, tako prošlo, pravi pregovor in tudi moje milijonarstvo je kar čez noč zopet izginilo. Meglenega jutra je prišel k meni eden izmed onih, stokal, javkal, se zaletaval v zid, kričal in obupno vil roke. Naposled je padel na stol in mi med jokom dopovedal, da je ona družba, kjer smo imeli svoj denar, propadla, da smo izgubili vse, tudi zadnji vinar ter da smo berači. Žal sem prepozno uvidel, da je bila vse to le komedija. Ko sem iskal pravice, ni bilo nikjer več onih ljudi. Vsi so izginili. Ni bilo ne družbe, ne zatega rudnika. Ogoljufali so me.

Udarec je bil silen. Pa čudno, po tej nesreči sem bil ves drug, Sila me je izučila. Ko nisem imel več bora, da bi si kupil kruha, sem se naučil tudi delati. Opravljal sem najnižja, najtežja dela, bil sem slabši od hlapca, suženj. Pač je moje dela in truda nevarjeno telo omagovalo, roke krvavele žuljev. Kakor da so vse kosti strte, tako mi je bilo, ko sem legel zvečer na trdo posteljo. Pa sčasoma se je telo utrdilo, roke so postale močne in odporne. Izprevidel sem, da ima le tisto vrednost, kar si človek sam pripori. Da mora sam delati, trpeti in riti naprej, če hoče kaj doseči. Čim več sile je v tebi, čim močnejši si ne le po telesu, ampak še bolj po duši, tem dlje se priboriš.

V izobilju in v dobrih dneh nisem znal živeti. Naučil sem se šele v pomanjkanju in v težkih časih. A sreče nisem imel. Zaslužil sem si pač vsakdanji kruh, a doma, prijetnega in vabljivega, si nisem mogel zaslužiti. Robotal sem vse življenje. Oženil sem se. Žena mi je bila dobra in zvesta tovarišica v veselju in trpljenju. Darovala mi je dva ljuba otročička, fantka in punčko. Bila sta luč mojih oči, veselje trudapolnih dni. Dal sem ju učiti marsikaj, vadal sem ju delati, da bi bila nekdanj srečnejša od mene. Ni mi bilo usojeno dočakati te sreče. Umrta sta oba v zgodnji mladosti. Z ženo sva delala dalje, da sva osivela. Naposled me je zapustila še ona. Ostal sem sam v tujem svetu, ki mi v vsej dolgi vrsti let ni mogel nuditi niti koticčka za dom. Čutil sem se zelo zapuščenega. Polastila se me je neodoljiva želja po rojstni hiši, po domovini, ki sem jo lahkomišelno zapustil.

Siv in onemogel sem se vračal domov iskat mirnega koticčka, kamor bi položil trudno glavo k večnemu počitku. Prišel sem v svoj domači kraj tuj in nepoznan. Lep in prijeten se je dvigal moj nekdanji dom ob svetli cesarski cesti, ponosnejši in bolj bel ko nekdanj. Živahno je bilo vse okoli hiše. Sedel sem in zrl v hišo. Zatopil sem se v minule dni, iznova sem preživel brezskrbno mladost — sivolas starček. Kako sem bil srečen v tebi, moj dom! Koliko nepozabnih dni si mi dal, kako si mi okrasil mojo mladost! Je-li res samo v tebi in pri tebi sreča in veselje, zadovoljnost in blaginja, da si me po toliko letih razočaranj poklical nazaj v svoje naročje?! Blagoslovljen, ti edini, ti sveti!

Lahkega srca in mladostno uren sem stopil v hišo.

Tu je moj dom, sem dejal gospodinji.

„Kakšen dom? To smo kupili mi od nekega trgovca, ki se je preselil v Ljubljano. Ne poznam vas“, je dejala oholo.

„Dajte mi vsaj koticček v mojem obširnem domu, kjer bom mirno zatisnil oči.“

„Pojdite v ubožnico, če ste sami in nimate ničesar. Semkaj prihaja na poletje mnogo tujcev iz Trsta in Reke, še sami nimamo dovolj prostora.“

Za hlapca Vam bom.

„Ha, ha!“ se je zasmejala. „Mi rabimo zdravih in mladih moči, čemu nam bo takle starček.“

Sesedel sem se na stol in pokrili oči. Izmed prstov so kapale solze na prašne čevlje.

Ženska je prinesla čašo vina in kruha ter dejala zapovedujoče:

„Pa použijte, potem pa se spravite dalje!“

Planil sem iz hiše. Ne vem kod sem taval, zavedel sem se v gozdu, v tistem lepem našem gozdu za posestvom. Vrgel sem se na tla in jokalo, jokalo kakor dete.

To je torej tvoja osveta, o dom! Kakor berača me podiš izpred praga, ker sem te nekdaj v slabi uri zapustil. Svoje mladostne moči, svojo zdravo srčno kri sem dal tujini. Vzela mi je vse, dala ničesar. Onemogel in bolan sem se vrnil k tebi, edinemu, ljubljenu. In ti me odganjaš od sebe! Trd si, a pravičen. —

Rosno majsko jutro me je obsijalo na istem mestu. Strt in uničen sem tapljal skozi sveže duhteče smrečje. Berač! Brez doma! Ne, prosjačil ne bom, se je uprlo v meni.

Iznova sem šel v svet, starček. Hodil sem od vasi do vasi, popravljal uro, zdravil, svetoval. Zaslužil sem si črnega kruha in pest sena pod trudno glavo. Zašel sem tudi v vaše kraje. Vzljubil sem jih in tu ostal.

Pozna me devet farâ naokoli. Povsod me z veseljem sprejmo. Voljno se pokorim in čakam trenutka, ko odbije moja ura. Tedaj bom srečen.

* * *

Snežilo je še vedno tako tiho in enakomerno, ko je Fric končal povest svojega življenja, kakor bi ne bilo lepšega na svetu od belega zimskega dne in tople dolenjske peči. —

Vse belo!

Vse belo je, vse belo,
kar dohiti pogled. —
Otroci, hej, veselo
tja ven na gladki led!

Zaspano solnce gleda
na mrzlo, gladko plan,
zleti in spet poseda
ob cesti jata vrnan.

Popotnik čez stezice
pospišil je korak,
rad spel bi do vasice,
poprej ko pade mrak.

Skoz metež, mrak že bega,
lovi se, pada bolj,
v dreves vrhove sega
tam sred samotnih polj . .

Fran Žgur.